

Сичова В. В.

доктор наук з державного управління,
професор, професор кафедри соціології
управління та соціальної роботи
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна.

ЛЮДИНА, ВІДСУТНІСТЬ ЯКОЇ Є НАДТО ВІДЧУТНОЮ

Перше знайомство з Алісою Іллівною Андрющенко було заочним: відбулося в 2006 р. через читання її статей і монографій із соціальної роботи. Будучи доцентом кафедри соціальної і гуманітарної політики Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління (ХарРІ НАДУ) при Президентіві України, я керувала магістерською роботою О.В. Писанки на тему «Напрями діяльності Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з надання соціальних послуг сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах (на прикладі м. Первомайський)». Аналізуючи концептуальні підходи до діяльності Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ЦСССДМ), ми зі слухачкою обговорювали, зокрема точку зору А.І. Андрющенко на сутність та особливості соціальної роботи з людьми, які опинилися в складних життєвих обставинах. Магістерські роботи Т.В. Тютюнник «Державне регулювання в сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю з особливими потребами» (2010 р.) та Л.М. Векленко «Реалізація державної політики щодо соціальної підтримки багатодітних сімей в Україні (на прикладі Полтавського району Полтавської області)» (2012 р.) певною мірою спиралися на наукові обґрунтування А.І. Андрющенко щодо упровадження методології соціальної роботи в інституційний механізм державного управління.

2014 р. був ознаменований новою якістю нашої поки ще заочної взаємодії з Алісою Іллівною. Тоді професор кафедри прикладної соціології і соціальних комунікацій соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор соціологічних наук, професор Лариса Михайлівна Хижняк запропонувала мені взяти участь у колективній науковій монографії із соціальної роботи. Л.М. Хижняк зазначила, що написанням, комплектуванням і редагуванням зазначеного наукового проекту займається її колега, професор кафедри соціології управління та соціальної роботи, кандидат філософських наук, доцент Аліса Іллівна Андрющенко. Оскільки я вже була знайома з науковою діяльністю останньої, то з радістю погодилася. Дана співпраця успішно завершилася у 2015 р. публікацією монографії «Социальная работа: история, теория, практика» (рос. мовою), що вийшла за редакцією В.В. Харабета, Л.М. Хижняк, А.І. Андрющенко.

Наша безпосередня взаємодія з Алісою Іллівною розпочалася з серпня 2016 р., коли на запрошення завідувача кафедри соціології управління та соціальної роботи Світлани Олександрівни Горбунової-Рубан я перейшла працювати на соціологічний факультет Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Професор кафедри А.І. Андрющенко одразу вразила мене своєю відданістю кафедрі, професії у частині підготовки висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівців соціальної сфери, а також орієнтацією на перспективи напряму підготовки, спеціальності «Соціальна робота».

Кожної зустрічі на кафедрі Аліса Іллівна піднімала питання необхідності відновлення престижу соціальної роботи, покращення іміджу соціального працівника, проведення чіткого водорозділу між поняттями «соціальна робота» та «соціальна послуга», що часто ототожнювалися на практиці. Щоб досягти позитивних результатів у даних питаннях, на її переконання, потрібна була тісна взаємодія наукових установ із органами державного управління та місцевого самоврядування. Це спонукало мене проініціювати проведення Круглого столу з метою залучення представників влади, науково-педагогічних працівників і громадськості до обговорення проблем і напрямів покращення якості соціальних послуг і реалізації соціальної роботи для членів територіальної громади м. Харкова.

Завідувач кафедри С.О. Горбунова-Рубан здійснювала всеохопну підтримку зазначеного проекту. Науково-практичний Круглий стіл «Надання соціальних послуг і соціальна робота в м. Харкові: стан, проблеми, перспективи» відбувся 20 березня 2018 р. Організаторами даного

комунікативного заходу, крім кафедри соціології управління та соціальної роботи соціологічного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, були Департамент праці та соціальної політики Харківської міської ради та кафедра соціальної і гуманітарної політики ХарРІ НАДУ при Президентіві України. У роботі Круглого столу взяли участь посадові особи місцевого самоврядування, професорсько-викладацький склад вищих навчальних закладів м. Харкова, директори Харківського міського та районних ЦСССДМ; директори районних територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) м. Харкова; голови 26 громадських організацій соціального спрямування у м. Харкові.

У такому форматі комунікативна взаємодія представників влади, науково-педагогічних працівників і громадськості відбувалася вперше. С.О. Горбунова-Рубан привітала учасників Круглого столу як заступник міського голови з питань охорони здоров'я та соціального захисту населення.

А.І. Андрющенко «очолила» блок виступів науковців як спікер за напрямом – проблеми співвідношення теорії та практики соціальної роботи. Пам'ятаю, що як модератор даного Круглого столу я оголосила тему її доповіді та запропонувала виступати сидячи – у форматі Круглого столу. Натомість Світлана Олександрівна наполягла, щоб Аліса Іллівна вийшла до трибуни, аби всі присутні її добре бачили та чули. У малій залі Харківської міської ради (м. Конституції, 7, другий поверх) було майже 80 осіб, з яких більше 40 – практики. Дехто з останніх, слухаючи виступ Аліси Іллівни на тему «Трансформація сутності та змісту соціальної роботи як науки та професійної діяльності в сучасній Україні», уперше усвідомив глибоку сутність соціальної роботи та тенденції змін у її методології протягом 27 років незалежності України. Тихим, але твердим голосом Аліса Іллівна охарактеризувала етапи, на яких відбувалися зміни у підходах до соціальної роботи в Україні, озвучила виклики та загрози для соціальної роботи як професійної діяльності, що виникли після скорочення штату фахівців із соціальної роботи в ЦСССДМ у 2014 р. Вона акцентувала увагу на збільшенні суспільних потреб у нових видах соціальної роботи та зростанні навантаження на соціальні служби після початку конфлікту на сході України. А.І. Андрющенко також запропонувала інноваційні підходи до реформування системи соціальної роботи в нових умовах. Подібні ідеї розвивали у своїх виступах доценти кафедри С.М. Вакуленко, С.В. Садрицька, які висвітлили проблеми та перспективи взаємодії місцевої влади, громадських організацій і наукової спільноти з метою покращення життя мешканців територіальної громади м. Харкова. Після закінчення Круглого столу директори ЦСССДМ і районних територіальних центрів соціального обслуговування підходили до організаторів і дякували за можливість участі в роботі даного заходу, з особливим інтересом згадуючи виступ «професорки Каразінського».

Коли викладачі нашої кафедри вирішили зробити фото на згадку, то прийшлося шукати Алісу Іллівну: через властиву їй скромність вона вже тихо спускалася сходами до виходу.

Професор кафедри А.І. Андрющенко була чудовим стратегом. І це невипадково. Майже 12 років (із 1991 по 2002 р.) вона була завідувачкою кафедри соціології праці та управління (попередня назва кафедри соціології управління та соціальної роботи). Сама Аліса Іллівна неодноразово згадувала, що викладала майже всі «управлінські» дисципліни на кафедрі: соціологію управління, соціальний менеджмент, менеджмент соціальної роботи, систему організації соціальних служб. У ході нашої розмови навесні 2018 р. учена запропонувала знайти час на розроблення Концепції діяльності та розвитку фахової підготовки магістрів за спеціальністю «Соціальна робота», яку готова була обговорювати на найвищому рівні. Вчена вважала за потрібне ліцензувати магістратуру за спеціальністю «Соціальна робота» на соціологічному факультеті.

Аліса Іллівна болісно сприймала інформацію про об'єднання кафедр соціальної педагогіки та соціальної роботи у деяких вищих навчальних закладах. Вона застерігала про можливі негативні наслідки від перебільшення ролі соціального педагога у процесі соціальної роботи. А.І. Андрющенко була переконана, що результатами соціальної роботи мають стати сформовані здатності до соціальної реабілітації у тих, хто опинився у важких життєвих обставинах, а також здатності до розвитку та вдосконалення власної особистості, самореалізації, запобігання бідності. Тому висловлювала побоювання, що іноді виховний вплив соціального педагога (помилкових цінностей, застарілих патернів поведінки) на формування певної моделі поведінки бенефіціара може зашкодити формуванню необхідних навичок і здібностей останнього.

Вчена ініціювала написання та вже редагувала деякі розділи нової монографії «Переселенці в умовах військового конфлікту на сході України: нові напрямки соціальної роботи». Переймалася науковою активністю колег по кафедрі, наполягала на нашій обов'язковій участі в даному науковому проекті.

Часто я мала нагоду бачити, як тепло ставилися до Аліси Іллівної студенти, як зацікавлено слухали її доброзичливі зауваження. А вона, з властивою їй лагідною посмішкою, терпляче пояснювала, як зробити кондиційною курсову чи дипломну роботу.

Останні два роки А.І. Андрющенко також керувала створенням та просуванням проекту неформальної освіти, який мав запрацювати в колишньому Палаці культури Харківського тракторного заводу за підтримки одного міського бізнесмена. Такий формат взаємодії науки, громадських організацій і бізнесу нею розцінювався як можливість формування привабливого іміджу кафедри соціології управління та соціальної роботи соціологічного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, а також створення комунікативного майданчику для професійної орієнтації. Вона розробляла концепцію проекту неформальної освіти, програми занять, формувала кадрову політику, проводила бесіди з майбутніми менеджерами та учасниками проекту.

Її неймовірна працездатність вражала. Водночас Аліса Іллівна залишалася жінкою, завжди стежила за своїм зовнішнім виглядом. На святкуванні її 85-річчя (12.11.2018 р.) одна з колег зазначила, що пані Аліса схожа на француженку: струнка, підтягнута, вишукана, носить капелюшки.

А.І. Андрющенко була не лише високопрофесійним науковцем у сфері соціальної роботи. Соціальна робота стала сенсом і способом її життя. Багато сил і тепла Аліса Іллівна віддавала своїм рідним, особливо, сестрі та брату, коли ті хворіли. На запитання про стан здоров'я її близьких відповідала коротко, не хотіла обтяжувати своїми проблемами колег. І сама ніколи не скаржилася на самопочуття. Навіть, коли восени 2018 р. забила ногу та не могла взувати теплі чоботи за холодної погоди, на бігу сказала: «Нічого страшного, пройде». І в той грудневий день 2018, коли її забрала швидка, вона прийняла пігулку, щоб знизити високий тиск, і пішла... на заняття. Знаючи її енергію, потужний науковий потенціал, жагу до життя (вона мала величезні плани на майбутнє), не лише я, але й всі мої колеги сподівалися на одужання Аліси Іллівної. Не судилося.. її не стало 08.01.2019 р.

Життя Аліси Іллівної Андрющенко було постійно в русі. Звичкою стало бачити її за робочим столом із черговими паперами, за правками наукових текстів. За 2,5 роки нашої спільної роботи на кафедрі Аліса Іллівна стала для мене досить близькою людиною. Зворушливою була її турбота про адаптацію нових співробітників на кафедрі; приємно було чути її ніжне, незабутнє «деточка» у зверненні не лише до студентів, але й до колег.

Її відсутність є надто відчутною ...